

Izaaka Newtona wiara racjonalna

Niewiele było w historii nauki postaci, których teorie i odkrycia okazały się na tyle przełomowe, że nie tylko zrewolucjonizowały postrzeganie świata przez współczesnych ludzi, ale nadały całym dziedzinom badań nowy bieg, rozpoczynając tym samym kolejną epokę w dziejach nauki. W poczet takich „olbrzymów” niewątpliwie zaliczyć można sir Izaaka Newtona, urodzonego w 1642 r. brytyjskiego fizyka, astronoma i matematyka. To skromne wyliczenie w niewielkiej tylko mierze oddaje szerokie spektrum zainteresowań Newtona. Mimo że powszechnie jego postać kojarzona jest ze sformułowaniem zasad dynamiki i prawa powszechnego ciężenia, godne wspomnienia są jego osiągnięcia w dziedzinach filozofii, zwłaszcza filozofii przyrody, alchemii – którą uprawiał jako dziecko swojej epoki – a także teologii, szczególnie biblistyki. Niniejsza praca ma na celu przedstawienie poglądów Newtona na temat wiary i religii oraz, przy tej okazji, uwypuklenie wpływu wiary na jego najciekawsze koncepcje naukowe.

1. Przekonania religijne Izaaka Newtona

Newton był racjonalistą. Jednakże nie w znaczeniu, jakie nadała temu pojęciu epoka Oświecenia. Racjonalizm wyznawany przez ojca mechaniki klasycznej podszyty był przekonaniem o tym, że rozum ludzki nie jest ostateczną, wystarczającą instancją dla odpowiedzi na wszelkie pytania nurtujące człowieka a związane z otaczającym go światem. Przykład Newtona dowodzi, że możliwe jest połączenie racjonalizmu z konfesyjnym chrześcijaństwem¹.

Jako członek Kolegium Świętej Trójcy w Cambridge Newton na swojej ścieżce naukowej wielokrotnie miał do czynienia z teologią, która na ówczesnych uniwersytetach cieszyła się nie mniejszym zainteresowaniem co filozofia czy nauki przyrodnicze. Inklinacjom ku teologii dał wyraz w licznych pracach, zachowanych jako rękopisy, z zakresu przede wszystkim teologii dogmatycznej, zwłaszcza trynitologii: *Queries Regarding the Word Homoousios, De trinitate* czy *De homoousio, hypostasi, substantia et personis*; oraz egzegezy Pisma Świętego i krytyki biblijnej: *Observations upon the Prophecies of Daniel and the Apocalypse of St. John, De millenia ac die iudice, Historical Account of Two Notable*

---

¹ Zob. E. Nowosad, *Credo Izaaka Newtona: Chrześcijaństwo ireniczne*, „Studia Theologica Varsaviensia”, 25 (1987) nr 2, s. 175.

*Corruptions of Scripture*². Na kartach tych dzieł Newton wielokrotnie daje świadectwo swojej głębokiej wiary. To właśnie wiara stanowi dla niego inspirację do zgłębiania prawdy i poszukiwania rozwiązań problemów żywo dyskutowanych w ówczesnych środowiskach naukowych. Dobrą tego ilustrację stanowi fragment rękopisu *Jezus Chrystus: Bóg uczynił świat i rządzi nim w niewidzialny sposób, a nam nakazał kochać i wielbić Jego, a nie żadnego innego boga; [...] Tą samą mocą, jaką dał życie najpierw każdemu gatunkowi zwierząt, jest On w stanie wzbudzić zmarłego do życia i tą samą mocą wzbudził do życia Jezusa Chrystusa, naszego Zbawcę, który wstąpił do nieba*³.

2. Problem konfesji Newtona

Odrębną kwestię stanowi przynależność konfesyjna Izaaka Newtona. Choć najbardziej prawdopodobne wydaje się, że był on chrześcijaninem-anglikaninem, jego biografowie spierają się, wysuwając hipotezy jakoby Newton wyznawał wiarę na sposób antytrynitarzy, arian czy deistów. Jakkolwiek różne sformułowania w pismach Newtona, interpretowane w dość dowolny sposób, pozwalają na wyinterpretowanie argumentów popierających każde ze stanowisk, to najbardziej przekonującą tezę wysuwa Elżbieta Nowosad, stwierdzając, że *religijność Newtona [...] jest właśnie religijnością bliższą religijności współczesnej niż przeciętnej XVII-wiecznej. Dla Newtona bowiem Pismo Święte nie było źródłem prawd filozoficznych i naukowych, lecz prawd wiary koniecznych do zbawienia*⁴.

3. Oddziaływanie wiary na pracę naukową Newtona

Dzięki swoim badaniom nad mechaniką Newton dokonał licznych błyskotliwych i przełomowych odkryć. Jednakże jako wszechstronny i dojrzały naukowiec i filozof nie próbował ekstrapolować praw i teorii z zakresu nauk przyrodniczych na przestrzeń fundamentalnych zagadnień filozoficznych, którego to błędu nie ustrzegło się wielu naukowców, choćby doby Oświecenia. Newton świadom był istnienia punktów granicznych, po których osiągnięciu wiedza przyrodnicza i prawa mechaniki przestają udzielać wystarczających odpowiedzi na ważne pytania. Dobrym przykładem takiego problemu badawczego jest zagadnienie różnorodności materii. W *Scholium Ogólnym do Pryncypiów* Newton zapisał: *Żadna różnorodność rzeczy nie może wyniknąć ze ślepej konieczności metafizycznej [tj. działania mechanicznego], która zawsze i wszędzie musi być taka sama. W*

---

² Zob. E. Nowosad, *op. cit.*, s. 152-153.

³ Cyt. na podst.: *Wielcy uczeni i ich wiara: Kepler, Pascal, Newton, Ampère, Faraday, Kelvin, Maxwell*, wybór, oprac. i tłum. A. Drozdek, Warszawa 1985, s. 15.

⁴ E. Nowosad, *op. cit.*, s. 153.

*końcu to Bóg jest odpowiedzialny za świat przyrody, Ten, który stworzył świat, użył swojej mądrości i opatrności, aby stworzyć całą tę różnorodność rzeczy naturalnych, każdą w swoim czasie i miejscu*⁵.

Badania w dziedzinie mechaniki, a zwłaszcza palące zagadnienie proveniencji sił grawitacyjnych, skierowały Newtona w stronę alchemii. Podobnie jak mu współcześni, podejrzewał on istnienie jakiegoś rodzaju „substancji czynnych”, będących duchem ożywiającym materię. Ta hipoteza, stanowiąca charakterystyczną dla tamtej epoki próbę rozwiązania problemu, nie była jednak, zdaniem Newtona, zagrożeniem dla providencji i wszechmocy Boga. Jak sam przyznał: *Jeśli ktoś pomyśli, iż byłoby możliwe, aby Bóg stworzył jakąś istotę rozumną na tyle doskonałą, że mogłaby ona za Jego zgodą tworzyć istoty niższe, to zamiast umniejszać Bożą moc, powiększyłyby to ją*⁶.

Nie mniej interesujące od powyższych pozostają przemyślenia Newtona na tematy teologiczne, np. z zakresu krytyki tekstu Pisma Świętego – kwestia autentyczności tzw. *Comma Joanneum* (1 J 5, 7-8) – czy eklezjologii – sformułował oryginalną i wyprzedzającą swoją epokę koncepcję jedności Kościołów chrześcijańskich – jednakże ze względu na ramy objętościowe niniejszej pracy mogą zostać one jedynie zasygnalizowane. Tym nie mniej Izaak Newton – fizyk i teolog, racjonalista chylący czoło przed Bogiem Najwyższym – pozostaje po dziś dzień nie tylko niekwestionowanym autorytetem naukowym, ale i postacią inspirującą życie duchowe.

---

⁵ I. Newton, *Matematyczne zasady filozofii przyrody*, tłum. z ang. J. Wawrzycki, Kraków 2011, *Scholium ogólne*, s. 693.

⁶ I. Newton, *O ciężkości i równowadze cieczy*, w: *Empiryczne podstawy i obrzeża filozofii XVII wieku*, red. B. Grabowska, A. Grzeliński, J. Żelazna, tłum. z ang. A. Grzeliński, Toruń 2014, s. 221–222.